

GLOBAL JANUBDA TEXNOLOGIYA FALSAFASI: MARKAZIY OSIYO MANZARASI

Abdurasulov Olimjon Avalbayevich

falsafa fanlari nomzodi, dotsent

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqola Global janub (Global South) kontekstida texnologiya falsafasining nazariy, siyosiy va madaniy jihatlarini Markaziy Osiyo mintaqasi misolida tahlil qiladi. Tadqiqotda texnologiyaning jamiyat, davlat siyosati, identitet va madaniy qadriyatlar bilan o'zaro aloqasi falsafiy-nazariy asoslarda o'rganiladi. Maqolada Markaziy Osiyodagi texnologik taraqqiyot, raqamli transformatsiya, ma'lumotlar suvereniteti, startap ekotizimi va axloqiy muammolar haqida chuqur tahlillar keltirilgan. Natijada, mintaqaviy o'ziga xosliklarni hisobga olgan falsafiy model - texnologiyaning mahalliyliklashgan va adolatga asoslangan shaklini yaratish zarurligi asoslanadi.

Kalit so'zlar: Global janub, texnologiya falsafasi, Markaziy Osiyo, postkolonial tahlil, raqamli suverenitet, madaniy bilish, texno-axloq, algoritmik boshqaruv.

Аннотация: Данная научная статья анализирует теоретические, политические и культурные аспекты философии технологий в контексте Глобального Юга на примере Центральноазиатского региона. В исследовании на философско-теоретической основе изучается взаимосвязь технологий с обществом, государственной политикой, идентичностью и культурными ценностями. В статье представлен глубокий анализ технологического прогресса, цифровой трансформации, суверенитета данных, стартап-экосистемы и этических проблем в Центральной Азии. В результате обоснована необходимость создания философской модели, учитывающей региональные особенности - локализованной и основанной на справедливости формы технологии.

Ключевые слова: Глобальный Юг, философия технологий, Центральная Азия, постколониальный анализ, цифровой суверенитет, культурное познание, техно-этика, алгоритмическое управление.

Abstract: This scientific article analyzes the theoretical, political, and cultural aspects of the philosophy of technology in the context of the Global South, using the example of the Central Asian region. The study examines the interrelationship of technology with society, state policy,

identity, and cultural values on a philosophical and theoretical basis. The article provides an in-depth analysis of technological progress, digital transformation, data sovereignty, the startup ecosystem, and ethical challenges in Central Asia. As a result, the need to create a philosophical model that takes into account regional specifics - a localized and fair-based form of technology - is substantiated.

Keywords: *Global South, philosophy of technology, Central Asia, postcolonial analysis, digital sovereignty, cultural cognition, techno-ethics, algorithmic management.*

Kirish: Texnologiya falsafasi bugungi kunda global miqyosda eng muhim falsafiy muhokama maydonlaridan biridir. Ammo bu falsafa uzoq vaqt G'arb markazida - Yevropa va Shimoliy Amerikada - shakllanib, ularning tarixiy, iqtisodiy va siyosiy sharoitlarini aks ettirgan. Global janubda, jumladan Markaziy Osiyoda esa texnologiyani mohiyati boshqa tarixiy tajribalar - mustamlakachilik, sobiq sovet modernizatsiyasi va postmustaqillik modernizatsiyasi bilan bog'liq. Texnologiyani faqat vosita sifatida emas, balki ijtimoiy, siyosiy va madaniy kuchlar tizimining bir qismi sifatida o'rganish zarur. Markaziy Osiyoda texnologiya modernizatsiyaning vositasi sifatida qabul qilinadi, biroq u ham axloqiy, ham falsafiy jihatdan murakkab oqibatlarini keltirib chiqarmoqda.

Asosiy qism: Global janub - bu iqtisodiy jihatdan rivojlanayotgan, siyosiy jihatdan tarixan mustamlaka yoki yarim-mustamlaka bo'lgan mamlakatlar majmuasi. Ular uchun texnologik rivojlanish har doim tashqi kuchlar bilan o'zaro ta'sirda kechadi. Shuning uchun Global janubda texnologiya falsafasi - bu mustaqillik, identitet va adolatni tiklash falsafasidir. M. Heidegger texnologiyani "borliqni ochuvchi kuch" sifatida ko'rsa, Feenberg uni ijtimoiy qiymatlar va kuch munosabatlarini o'zida mujassam etuvchi tizim sifatida tushuntiradi. Winner texnologik artefaktlarning siyosiy xususiyatini ochadi. Escobar esa dekolonial falsafa orqali texnologiyani "bir nechta dunyolar" uchun moslashtirishni taklif etadi. Ushbu yondashuvlar Markaziy Osiyoda texnologiya va mustaqillik o'rtasidagi murakkab munosabatlarni tahlil qilishga imkon beradi.

Postkolonial nazariya (Said, Mignolo, Spivak) G'arbnining texnologiyani universallashtirishga urinishini tanqid qiladi. Markaziy Osiyo tajribasida texnologiya sobiq sovet modernizatsiyasi orqali kirib kelgan va o'ziga xos madaniy sintezni yaratgan. Bu sintez texnologiyani nafaqat import qilingan mahsulot, balki "moslashtirilgan amaliyot" sifatida shakllantirgan.

Markaziy Osiyo mamlakatlari bo'yicha tahliliy manzara:

O'zbekiston Respublikasi - O'zbekiston raqamli transformatsiyani strategik yo'nalish sifatida tanladi. "Raqamli O'zbekiston – 2030" dasturi davlat boshqaruvi, ta'lim, sog'liqni saqlash va iqtisodiyotni raqamlashtirishni maqsad qilgan. Shu bilan birga, axborot xavfsizligi, algoritmik boshqaruv va shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish masalalari dolzarb bo'lib bormoqda. Texnologik suverenitet va mahalliy dasturiy yechimlarni yaratish - texnologiya falsafasining amaliy shakli sifatida namoyon bo'lmoqda.

Qozog'iston Respublikasi - Qozog'iston mintaqada texnologik innovatsiyalar bo'yicha yetakchi hisoblanadi. "Astana Hub" innovatsion markazi va "Digital Kazakhstan" dasturi orqali raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish siyosati yuritilmoqda. Shu bilan birga, ma'lumotlarni chet el serverlarida saqlash suverenitet va axloqiy xavflarni keltirib chiqarmoqda. Falsafiy jihatdan, texnologiya bu yerda modernizatsiyaning asosiy belgisi, biroq ijtimoiy adolat mezonlari hali to'liq shakllanmagan.

Qirg'iziston Respublikasi - Qirg'izistonda fuqarolik jamiyati faol, texnologiyalarni demokratik boshqaruvda qo'llash tajribasi bor. Ammo iqtisodiy resurslarning cheklanganligi, infratuzilmaning notekisligi raqamli tafovutni kuchaytiradi. Qirg'iz kontekstida texnologiya ijtimoiy kapitalni oshirish vositasi sifatida ko'riladi.

Tojikiston Respublikasi - Tojikistonda texnologik rivojlanish asosan xalqaro yordam dasturlariga tayangan. Texnologiyalarni ta'lim va sog'liqni saqlashda joriy etish madaniy va til to'siqlari bilan to'qnashadi. Falsafiy tahlil nuqtai nazaridan, bu holat texnologiyaning "import qilingan modernizatsiya" shakli sifatida talqin etiladi.

Turkmaniston Respublikasi - Turkmaniston raqamli siyosatni markazlashgan boshqaruv orqali olib boradi. Internetga kirish chegaralangan bo'lsa-da, texnologiya davlat qudratini mustahkamlash vositasi sifatida ko'riladi. Bu holat texnologiyaning siyosiy instrumentallashuvining yaqqol namunasidir.

Texnologiyalar mahalliy madaniyatlarda yangicha semantik maydon yaratadi. Masalan, ijtimoiy tarmoqlar orqali diniy, axloqiy va milliy qadriyatlar qayta talqin qilinmoqda. Til siyosati masalasida esa raqamli kontentning asosan rus va ingliz tillarida bo'lishi mahalliy tillarning imkoniyatlarini cheklaydi. Shunday ekan, texnologik mustaqillik - bu, avvalo, madaniy mustaqillik masalasidir. Texnologiya faqat innovatsiya emas, balki axloqiy muammo hamdir. Algoritmik boshqaruv, sun'iy intellekt, ma'lumotlar tahlili kabi sohalarda inson erkinligi va mas'uliyat masalalari

paydo bo'lmoqda. Markaziy Osiyo mamlakatlarida raqamli siyosatning markazlashganligi, axborotni nazorat qilish mexanizmlarining kuchayishi texnologik etikani qayta ko'rib chiqishni talab qiladi.

Markaziy Osiyo uchun raqamli suverenitet - bu nafaqat texnik, balki falsafiy muammo. Mahalliy ma'lumotlar chet el platformalarida saqlanayotgan bir paytda, texnologik mustaqillik g'oyasi "axborot mustamlakachiligi" ga qarshi javob sifatida qoraladi. Shuningdek, texnologiyaning adolatli taqsimlanishi - hududlararo tengsizlikni kamaytirish, imkoniyatlarni kengaytirish va inson salohiyatini rivojlantirishni ko'zda tutadi. Markaziy Osiyo yoshlarida startap madaniyati shakllanmoqda. O'zbekiston va Qozog'istonda IT-parklar, inkubatsiya markazlari faoliyat yuritmoqda. Texnologiya falsafasi bu jarayonlarni axloqiy, ijtimoiy va ma'naviy kontekstda tahlil qilishga yordam beradi: innovatsiya nafaqat iqtisodiy, balki insoniy qadriyatlarni ham oshirishi kerak. Buning uchun biz quyidagi siyosiy tavsiyalarni berishimiz mumkin:

1. Raqamli siyosatni inson markazida qurish.
2. Ma'lumotlar suvereniteti bo'yicha mintaqaviy hamkorlik mexanizmlarini yaratish.
3. Texnologik ta'limni falsafiy va axloqiy jihatdan boyitish.
4. Mahalliy tillarda kontent ishlab chiqishni qo'llab-quvvatlash.
5. Sun'iy intellekt etikasi va shaffof algoritmik siyosatni ishlab chiqish.

Xulosa

Texnologiya falsafasi Markaziy Osiyo uchun yangi strategik va axloqiy yo'nalishlarni ochadi. Global janub kontekstida bu mintaqa texnologiyani o'z madaniy va tarixiy tajribasi bilan uyg'unlashtirishga intilmoqda. Texnologiyani faqat taraqqiyot vositasi emas, balki ijtimoiy adolat, madaniy suverenitet va erkinlikning asosi sifatida talqin etish zarur. Shu tarzda, Global janub texnologiyaning yangi falsafasini - ko'p qirrali, mahalliy va insonparvar yo'nalishda shakllantira oladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Escobar A. Designs for the Pluriverse: Radical Interdependence, Autonomy, and the Making of Worlds. Duke University Press. 2018.
2. Feenberg A. Transforming Technology: A Critical Theory Revisited. Oxford University Press. 2002.
3. Latour B. Reassembling the Social: An Introduction to Actor-Network-Theory. Oxford University Press. 2005.

4. Mignolo W. The Darker Side of Western Modernity: Global Futures, Decolonial Options. Duke University Press. 2011.
5. World Bank Digital Central Asia and South Asia Program Reports. 2023.
6. UNDP. ICT for Development in Central Asia. Regional Office Publications. 2024.
7. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 5-oktabrdagi "Raqamli O'zbekiston - 2030" strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risidagi PF-6079-sonli Farmoni.
8. Qozog'iston Respublikasi Raqamli rivojlanish vazirligi. Digital Kazakhstan: Progress Report. 2023.
9. Qirg'iziston Respublikasi Innovatsiyalar agentligi. Digital Kyrgyzstan Program Overview. 2023.
10. Tojikiston Respublikasi Axborot texnologiyalari qo'mitasi. ICT Development Report. 2022.
11. Turkmaniston Davlat Axborot agentligi. Digital Governance Initiatives. 2023.